

NIETOPERZE W WIERZENIACH I KULTURZE

**Klaudia Makowska¹, Julia Zawadzka², Monika Breza³,
Martyna Woltyńska³, Bartosz Zwoliński³, Anna Liczba³,
Marta Sienkiewicz³, Witold Grzywiński⁴**

¹Wydział Biologii, Zakład Ekologii Behawioralnej,
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska

²Wydział Biologii, Zakład Biologii i Ekologii Ptaków,
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska

³Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
Sekcja Teriologiczna Koła Naukowego Leśników Uniwersytetu Przyrodniczego
w Poznaniu, Wydział Leśny i Technologii Drewna, Poznań, Polska

⁴Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
Wydział Leśny i Technologii Drewna, Poznań, Polska

WSTĘP

Pierwsi przedstawiciele rzędu nietoperzy *Chiroptera* pojawili się w okresie eocenu, około 50–55 milionów lat temu (SIERADZKI, MIKKOLA 2022). Dosłowne tłumaczenie nazwy łacińskiej tej grupy systematycznej oznacza „rękoskrzydło” (SIERADZKI, MIKKOLA 2022). Pomimo budowy ciała przypominającej ptasią, nietoperze należą do ssaków, na co wskazuje uzębienie charakterystyczne dla tej gromady zwierząt. Kończyny przednie wykazują u nietoperzy budowę analogiczną do kończyn przednich innych ssaków, w tym ludzi.

Nietoperze odcisnęły swoje piętno w kulturze jak żadna inna grupa zwierząt. Ludzie od początku swojego istnienia współdzielili z nimi swoje schronienia: od jaskiń począwszy, po piwnice, kościoły i inne budowle obecnie. Ssaki te, jako zwierzęta skryte, prowadzące nocny tryb życia, posiadające duże, skórzaste, pozbawione futra i piór skrzydła, utożsamiane były z siłami zła, demonami lub potworami. Co ciekawe, na poszczególnych kontynentach postać nietoperza postrzegana jest różnie: w Europie, Ameryce Północnej i Południowej stworzenia

te są kojarzone negatywnie, natomiast w krajach azjatyckich (głównie w Chinach) stanowią symbol szczęścia i męskości (<https://chiny24.com/ciekawostki-2/nietoperz-kulturze-chinskiej>).

Przez bardzo długi czas biologia, ekologia i rola nietoperzy w środowisku przyrodniczym były nieznane. Dziś wiemy, że nietoperze są zwierzętami bardzo pożytecznymi, odżywiającymi się głównie stawonogami (często uważanymi za uciążliwe dla ludzi), takimi jak ćmy, komary, chrząszcze lub pajęczaki.

MITOLOGIA GRECKA I RZYMSKA

W Europie różnorodność kultur i wierzeń reprezentowana jest przez mnogość wywodzących się z tego kontynentu mitologii. Pierwszą, jaka przychodzi na myśl, jest mitologia grecka – nie bez przyczyny jest to jeden z najbardziej znanych zbiorów mitów, mający wpływ na kulturę również współcześnie. Przykładem wizerunku nietoperza w tej mitologii jest mit o córkach Minyasa (PARANDOWSKI 1990). W tej historii Leukippe, Arsippe i Alkatoe odmówiły udziału w dionizjach, wołąc zostać w domu przy haftach. Dionizos, w ramach kary, zmienił je w nietoperze. Ślad tego mitu możemy odnaleźć zarówno w polskiej nazwie gatunkowej, jak i naukowej jednego z nietoperzy, występującego zresztą również w Polsce – nocka Alkatoe *Myotis alcatheae*.

Ponieważ nietoperze to zwierzęta nocne, często kojarzone są z królestwem podziemia, a co za tym idzie, z Persefoną i Hadesem (<https://blog.cwf-fcf.org/index.php/en/a-brief-history-of-bats/>). Erynie, greckie boginie zemsty, często przedstawiane były jako kobiety o skrzydłach nietoperza. Większość greckich bogów znajduje swoje odpowiedniki w mitologii rzymskiej, stąd Erynie to w mitologii rzymskiej Furie, podobnie jak greckie boginie przedstawiane ze skrzydłami nietoperza (<https://www.britannica.com/topic/Greek-mythology>).

Odzwierciedlenie wierzeń panujących w powszechnej świadomości ludzi może stanowić nie tylko mitologia, ale również bajki i baśnie. Wśród bajek Ezopa, greckiego bajkopisarza z VI w. p.n.e., możemy znaleźć trzy utwory opowiadające o nietoperzach.

W „Nietoperzu i łasicach” podjęty zostaje temat ich przynależności taksonomicznej. W tej historii nietoperz złapany przez łasicę najpierw próbuje uniknąć zjedzenia, przekonując drapieżnika, że tak naprawdę jest ptakiem, a nie myszą. Następnie, pochwycony przez inną łasicę, wyrażającą chęć żywienia się ptactwem, zapewnia ją, że tak naprawdę jest myszą (<https://americanliterature.com/author/aesop/short-story/the-bat-and-the-weasels/>).

Następna bajka również odnosi się do niejednoznacznej wówczas natury nietoperzy. W „Ptakach, drapieżnikach i nietoperzach” dwie pierwsze grupy opowiadają sobie wojnę ze względu na mnogość konfliktów wynikających z ich natury. Nietoperze nie opowiadają się po żadnej ze stron, zmieniając sposób określania się w zależności od tego, kto aktualnie uzyskuje przewagę. Po zakończeniu bitwy obie grupy ostatecznie opowiadają się przeciwko nietoperzom (<https://americanliterature.com/author/aesop/short-story/the-birds-the-beasts-and-the-bat/>).

W trzecim utworze autor podejmuje się próby wytłumaczenia nocnego trybu życia nietoperzy, opowiadając jak po nieudanej wyprawie, na której zwiercz ten stracił pożyczone pieniądze, spędza on resztę życia w ukryciu ze strachu przed swoimi wierzycielami (<https://americanliterature.com/author/aesop/short-story/the-bat-the-bramble-and-the-seagull/>).

EUROPA I WIERZENIA SŁOWIAŃSKIE

Nietoperze są najbardziej wpisanymi w ludowe wierzenia ssakami (VILLA, CANELA 2018). W kulturze europejskiej pojawiają się w wielu legendach i przesądach. Zwiastowały głównie negatywne zdarzenia, od niepogody, przez przyniesienie do domu robactwa, po nadejście czarownic, którym zwykły towarzyszyć (SIERADZKI, MIKKOLA 2022, <https://hekint.org/2019/04/16/taking-the-bat-out-of-hell/>). Istnieją jednak również doniesienia, że nietoperze przynosiły szczęście. Niekiedy wykorzystywano je również do tworzenia amuletów ochronnych (ĐURĐEVIĆ, MARJANIĆ 2021).

Nietoperze kojarzyły się ludziom ze złem już w czasach starożytnych i średniowiecznych. W Bułgarii wierzono, że prowadzą nocny tryb życia, ponieważ są to przemienieni przez Boga zbiedzy (ĐURĐEVIĆ, MARJANIĆ 2021). Przez swoją nocną aktywność, budowę ciała oraz ciemne ubarwienie nietoperze bywały nazywane demonicznymi (SZMUC 2018), a ich błoniaste skrzydła często widniały na plecach szatana przedstawianego na obrazach. Mity Słowian oraz ludowe legendy utrwały przekonanie, że pod postacią tego zwierzęcia kryją się złe duchy, które poza szeroko pojmowanym nieszczęściem przynosiły także śmierć (SZMUC 2018, ĐURĐEVIĆ, MARJANIĆ 2021). Jedyną skuteczną metodą ochrony rodziny przed nią było zabicie intruza, zanim ten zdąży uciec z domu. Z drugiej strony, według podań ludowych, zabicie nietoperza prowadziło do skrócenia życia, co z kolei mogło skłaniać ludzi do refleksji zarówno nad życiem swoim, jak i bliższych. Inny przesąd, który dotyczył zarówno ludzi, jak i nietoperzy, mówił o pechu, który miał spotkać człowieka słyszącego dźwięki wydawane przez nie podczas wczesnowieczornych lotów. Nie można także pominąć powszechnego mitu o wpłatywaniu się nietoperzy we włosy, czy złej wróżby, jaką stanowi osobnik pojawiający się w kościele w czasie ceremonii zaślubin (SIERADZKI, MIKKOLA 2022).

W wierzeniach pojawiają się również historie o pozytywnym wydźwięku. Słowianie nosili przy sobie kości nietoperza z rodzaju *Plecotus* (gacek) w celu uzyskania powodzenia w miłości. Fragmenty ciała nietoperzy lub całe zwierzęta były używane przez znachorów oraz miały znaczenie magiczne. Stanowiły amulety noszone przy ubraniach w celach ochronnych (ĐURĐEVIĆ, MARJANIĆ 2021). Według wierzeń Słowian nietoperz przybity do drzwi miał chronić dom przed pożarem, a także zachować zwierzęta gospodarskie od chorób (https://pl.wikipedia.org/wiki/Nietoperz_w_kulturze#cite_note-CITEREFKowalski2007349-9). Wierzono, że nietoperze miały specjalne właściwości, przez co znajdowały one swoje zastosowanie nawet w rolnictwie, gdzie, aby oczyścić pole z ostu, należało

nasmarować pług ich tłuszczem (NOWAKOWSKA 2016). Romowie, widząc nietoperze nad swoim taborem, wierzyli, że nic złego nie czyha na nich w lesie i mogą czuć się bezpiecznie. Był to zwiastun błogosławieństwa i pomyślności (SZMUC 2018). Kozacy natomiast dodawali proszek z nietoperza do karmy swoich koni w celu zwiększenia ich zwinności (KUJAWSKA I IN. 2016).

W mitologii słowiańskiej i legendach pochodzących z innych europejskich grup etnicznych pojawia się pojęcie dualności natury nietoperzy. Są to ssaki przypominające gryzonia, jednak z możliwością lotu niczym ptak (ĐURĐEVIĆ, MARJANIĆ 2021). Taka hybrydyzacja cech może skutkować obawą przed rzeczami nieznanymi i nienaturalnymi, ale może jednocześnie wzbudzać ludzką ciekawość. W jednej z gruzińskich bajek zostało zawarte wyjaśnienie pochodzenia dualnej natury nietoperzy. Opowiada ona o myszy, która marzyła o umiejętności latania, jednak kiedy została nią obdarzona, nie chciały jej zaakceptować ani ptaki, ani myszy, więc musiała chować się w mroku (<http://obliczagruzji.monomit.pl/bajki-gruzinskie/nietoperz>). Według jednego z przesądów nietoperz miał przynieść szczęście, zasiadając na kuchennym suficie bezpośrednio po przylocie do domu. Wystarczyło jednak, aby nietoperz uprzednio okrążył dwukrotnie pokój, a stawał się złym omenem (SIERADZKI, MIKKOLA 2022).

W wierzeniach słowiańskich nietoperze były utożsamiane z istotami powiązаныmi z magią i duchowością. Pod ich postacią zwykły ukrywać się czarownice oraz pokutujące dusze zmarłych (ĐURĐEVIĆ, MARJANIĆ 2021). Istnieją także doniesienia z Kaszub i Kociewia o hałaśliwym demonie „wieszczym”. Był on martwym, powstałym z grobu demonem, który tak jak wampir mógł przybrać postać nietoperza, ale i innych zwierząt (<https://muzeum.stalowawola.pl/pl/edukacja/cykle-edukacyjne/item/2840-s%C5%82owia%C5%84skie-wierzenia-demony>). Motyw przemiany tego ssaka w inne stworzenia, a także ukrywanie pod swoją postacią mrocznych kreatur jest nieodłącznym elementem folklorystycznym. Najpopularniejszym potworem tego typu jest wampir. Korzenie rosyjskiego mitu, który przedstawiał powstałego z martwych trupa, wysysającego krew ludzi, sięgają XI w. (LOW I IN. 2021).

W wierzeniach Europy Wschodniej słowiańskie pojęcie „wampir”, oznaczające „pijanego krwią”, funkcjonowało od XVII w. (SIERADZKI, MIKKOLA 2022). Po odkryciu wampira zwyczajnego *Desmodus rotundus*, nietoperza żywiącego się krwią zwierzęcą, badacze powiązali go właśnie z tym mitem. Mimo że w Europie takie gatunki nie występują, to wieści o odkryciu ich w Ameryce Południowej szybko obiegły świat i wpłynęły na dalszy rozwój legend łączących nietoperze z potworami. Pojawiło się nawet pojęcie historii wampirów, rozumianej jako przesadne i nieodpowiednie zachowanie wynikające ze strachu przed wampirami (SCHUTT 2009). Taka przypadłość była przypisywana głównie kobietom (MARRYAT 1897). W XVIII w. panowała ona na terenie Prus Wschodnich, Śląska, Węgier, Rosji oraz na Wołoszczyźnie (kraina historyczna w Rumunii) (MELTON 2010).

Bram Stoker, który w 1897 r. stworzył znaną postać hrabiego Draculi, przyczynił się do utrwalenia negatywnego wizerunku omawianej grupy zwierząt. Dracula kontrolował zmarłych oraz używał hipnozy w celu pozyskania podwładnych

w postaci ludzi i zwierząt (w tym nietoperzy). Zwykł on uwodzić swoje ofiary w celu wyssania ich krwi, której potrzebował, by się odżywić i odmłodzić. Potrafił także przyjąć formę wilkołaka lub nietoperza (STOKER 2015).

W rzeczywistości trzy gatunki nietoperzy wampirów, które zamieszkują Amerykę Południową i Środkową, tj. wspomniany już *Desmodus rotundus* oraz *Diphylla ecaudata* i *Diaemus youngi*, mierzą zaledwie po kilka centymetrów długości (SIERADZKI, MIKKOLA 2022). Takie wyolbrzymienia musiały znacząco wpływać na wyobraźnię ludzi, ale i niestety szerzyć strach przed tymi ssakami.

Kultura europejska zasilana mitologią słowiańską jest przepełniona symbolami nietoperzy. Zauważalną przewagę wykazują w tym rejonie wierzenia demonizujące te zwierzęta i te o mniej lub bardziej negatywnym charakterze. Trzeba jednak zauważyć, że istnieją także przesady i wierzenia o charakterze pozytywnym lub niecechujące ich w żaden konkretny sposób.

CHRZEŚCIJAŃSTWO

Wiara chrześcijańska zdemonizowała nietoperze, kojarząc je z szatanem, wrogiem Boga (SIERADZKI, MIKKOLA 2022). Zatem w nieustannej walce dobra ze złem, jaka toczy się w Kościele chrześcijańskim, reprezentowały tę mniej wdzięczną stronę. Szatan w ludzkich wyobrażeniach uwiecznianych przez artystów przybierał najczęściej postać karykatury człowieka z owłosionym ciałem, pazurami, rogami, wyposażonego w błoniaste skrzydła przypominające skrzydła nietoperzy (GRÖHN 2020). Taki obraz kontrastował mocno z anielskimi, białymi skrzydłami będącymi uosobieniem dobra (EKLÖF, RYDELL 2021). Nietoperz, interpretowany jako symbol szatana, pojawiał się również w dziełach przedstawiających sceny biblijne. Przykładem może być Ołtarz zwiastowania z Aix wykonany przez Barthélemy'ego d'Eycka, gdzie oprócz głównej sceny zwiastowania Maryi przez archanioła Gabriela, na łuku podtrzymującym sklepienie zauważyć można nietoperza oraz bezpośrednio towarzyszącą mu karykaturę przypominającą diabła.

W samej Biblii można znaleźć kilka wzmianek o tych latających ssakach. Opisywane są jako bożki, które odwodzą ludzi od Boga czy też symbol owych bożków analogicznie do kotów i jaskółek. Jako „istoty skrzydlate” wymieniane są też razem z ptactwem, stanowiąc zwierzęta nieczyste, których nie należy spożywać (<https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=473>). Ich nocna aktywność do dziś wywołuje skojarzenia z ogólnie pojętym złem. Współczesnym przykładem jest homilia Papieża Franciszka z 2020 r., którą wygłosił w Domu św. Marty. Porównuje on ludzi – grzeszników – do nietoperzy bojących się światła, umięających poruszać się jedynie nocą (<https://pl.aleteia.org/2020/04/22/franciszek-o-ludzkich-nietoperzach-kogo-mial-na-mysli-wideo>). Istnieją też wzmianki z 1900 r., jakoby nietoperze były na tyle nieurodzone, iż niemożliwe jest, by stanowiły dzieło Boże, zatem to diabeł musiał być tym, który je stworzył (EKLÖF, RYDELL 2021).

Mimo szerokiego rozpowszechnienia motywu nietoperza w wierze chrześcijańskiej jego znaczenie nie jest szczególnie zróżnicowane i zazwyczaj sprowadza się do symboliki diabła.

WIERZENIA CELTYCKIE I NORDYCKIE

W mitologii nordyckiej i celtyckiej nietoperz jest rzadko pojawiającym się motywem, choć jest przytaczany np. w XIX- i XX-wiecznych opracowaniach dotyczących wiary Celtów (<https://livinglibraryblog.com/the-bat-of-celtic-folklore/>). W nordyckich sagach pochodzących z IX i XII w., opisujących dzieje świata i bogów (Edda poetycka i Edda prozaiczna), w żadnym miejscu nie pojawia się nawiązanie do nietoperzy. Zwierzęta te są z kolei uwzględnione w opracowaniach zoologicznych pochodzących z XVI w. (MAGNUS 1555). Informacje o znaczeniu nietoperzy w mitologiach Celtów i ludów nordyckich z czasów przed chrystianizacją pojawiają się w Internecie (<https://www.celebratepaganholidays.com/general/norse-gods-and-their-spirit-animals>; <https://corknaturenetwork.ie/our-nature-insights/bats-in-ireland/>), jednak w dużej mierze nie są to źródła naukowe i trudno potwierdzić, jaką duchową rolę mogły odgrywać dla tych ludów.

AZJA I OCEANIA

Na zróżnicowanym etnicznie i przyrodniczo kontynencie azjatyckim istnieje bogaty wachlarz wierzeń dotyczących nietoperzy. W krajach Azji Południowo-Zachodniej (z uwzględnieniem Półwyspu Indyjskiego) ssaki te postrzegane są jako dziwne i straszne zwierzęta, których widok oznacza zły omen, a nawet zwiastun gorączki (FREMBGEN 2006). Według wierzeń tamtejszych ludów nietoperze są wcieleniem czarownic i diabła. W indyjskim stanie Punjab funkcjonują powiedzenia, w których porównanie do nietoperza jest obelgą, np. „jak nietoperz siedzisz na mojej szyi i wbijasz w nią swoje szpony” (FREMBGEN 2006).

W bajce pochodzącej z Indii przedstawiona została historia, w której nieszczęśliwe ptaki modliły się o przemienienie się w ludzi (https://folklorethursday.com/folktales/bats-in-mythology-and-folklore-around-the-world/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR0WwWlxbznUBNMwYFT-N_YxUamNmJ_78y3EuGa-0RZbZ6khNSIB1vkyozSY_aem_EFeuKKwp6E2_cebXGh683A). Ich prośba została spełniona, jednak tylko częściowo – otrzymały ludzkie twarze, włosy i zęby, a pozostały im skrzydła. Zwierzęta zawstydzone swoim nowym wyglądem chowały się za dnia i pojawiały tylko nocą.

W Indiach istnieją również miejsca, w których nietoperze są uznawane za święte, np. w świątyni boga Muneswaaran (SIERADZKI, MIKKOLA 2022). W Tajlandii można spotkać podobną tendencję do wielbienia nietoperzy w miejscach kultu, choć znacznie szerzej rozpowszechnioną niż na wschodzie Azji. Nietoperze uznawane są tam za synów Buddy, co ma związek z ich lataniem wokół świętych posągów (SUWANNARONG I IN. 2020). Na Filipinach nietoperze są

strażnikami łowisk rybaków, w Indonezji ich obecność stanowi gwarant obfitych zbiorów ryżu, natomiast na Borneo nietoperz wlatujący do domu przynosi szczęście (SIERADZKI, MIKKOLA 2022). W ogólnym ujęciu ludność Azji Południowo-Wschodniej postrzega nietoperze w znacznie lepszym świetle niż ludność Azji Południowo-Zachodniej (ROCHA I IN. 2021b), choć nie zawsze oznacza to korzyść dla tych zwierząt. W Malezji poluje się na rudawki malajskie *Pteropus vampyrus*, aby móc później nimi handlować. Wiąże się to zarówno z aspektami praktycznymi (pozyskiwanie mięsa, ograniczanie szkód w uprawach owoców), jak i wiarą w specjalne właściwości mięsa rudawek. Podobne działania mają miejsce w Laosie i Wietnamie (SIERADZKI, MIKKOLA 2022).

Z kolei w Chinach nietoperze są symbolem trwałości, nieśmiertelności i szczęścia, a także kobiecości i płodności. Według jednej z taoistycznych legend bóg Zhang Guolao wy dostał się z pierwotnego chaosu, przyjmując postać białego nietoperza (LOW I IN. 2021). Motywy zawierające nietoperze były często wykorzystywane przez Chińczyków w różnych formach sztuki – architekturze, malarstwie, ceramice i biżuterii (<https://www.chnmuseum.cn/zp/zpml/201812/>).

W wierzeniach ludów syberyjskich nietoperze nie są często przytaczanym motywem. Pojawiają się w pojedynczych opowieściach, np. w XIX-wiecznym zbiorze mongolskich baśni G.N. Potanina. Naród Buriatów zasiedlający tereny południowej Syberii wierzył, iż każde zwierzę ma swego króla, któremu jest podporządkowane. Nietoperze znajdowały się poza tym schematem ze względu na swoją „dwoistą” naturę, objawiającą się jednoczesnym posiadaniem skrzydeł i uzębienia (BADMAEV 2020).

Ludność Oceanii wierzy w głębokie powiązanie nietoperzy ze światem duchowym. Na Wyspach Salomona istnieje mit, w którym ssaki te występują w roli bóstwa i wybawiciela królowej. Mieszkańcy Vanuatu uznają nietoperze za swoich przodków i twierdzą, że są w stanie komunikować się z tymi zwierzętami. Wśród Samończyków rudawki są popularnym motywem tatuażu. Mieszkańcy Wysp Samoa praktykują również pozyskiwanie mięsa rudawek (*Pteropus samoensis*, *P. tonganus*), jednak handlowanie nim jest sprzeczne z ich systemem wartości (SIERADZKI, MIKKOLA 2022).

AUSTRALIA

W Australii pierwsze wzmianki o nietoperzach zachowały się w formie rysunków naskalnych, będących pozostałością po rdzennej ludności australijskiej, jaką są Aborygeni (HALL, RICHARDS 2000). Malunki prezentowały nietoperze z rodzaju rudawek, zwanych latającymi lisami (*flying foxes*), które tworzyły grupę zwaną *julaki*. Stanowiły ją wszelkie latające zwierzęta – w tym ptaki, nietoperze i wyodrębnione z nich latające lisy (TAÇON I IN. 1996, LOW I IN. 2021). Najstarsze rysunki, które znaleźć można na najlepiej zachowanych stanowiskach, pochodzą sprzed dziesiątek tysięcy lat. Ich obecność podkreśla fakt, że nietoperze stanowiły istotny element w kulturze rdzennych mieszkańców Australii (RICHARDS I IN. 2012). Nie tylko stanowiły dla nich pożywienie, ale podejrzewa się, że dla

pierwszych Australijczyków miały również znaczenie duchowe. I właśnie to było głównym powodem uwieczniania ich na skalnych ścianach (HALL, RICHARDS 2000).

Wśród plemienia Wik z przylądka York znana jest i przekazywana kolejnym pokoleniom historia nawiązująca do nietoperzy i wyjaśniająca istnienie gwiazdozbioru Bliźniąt. Odnosi się ona do świętego miejsca zwanego *Kalben* i opowiada o dwóch braciach, którzy wymknęli się w trakcie swojego rytuału wprowadzenia. Łamiąc zasadę tabu, zabili rudawki licznie wracające po nocnej aktywności do swoich dziennych schronień. Upiekli je, a wtedy młodszy z nich zachęcał brata, by wrócić i zabić jeszcze więcej nietoperzy. Gdy bracia się oddalili, do pieca zajrzał starszy mężczyzna, który był w świątyni. Zobaczył, że rudawki ożyły. Wyleciały na wolność i poleciały w kierunku chłopców, którzy z rzeki Watson próbowali wydobyć zatopioną włócznię. Wkrótce do brzegu rzeki dobiegł też ów mężczyzna i inni starsi. Chłopcy, płacząc, przepraszaali dorosłych i żalowali swojego zachowania. Mimo szczerego żalu dzieci, rudawki uniosły chłopców w górę, wynosząc ich daleko, aż do Drogi Mlecznej. Do tej pory można ich dostrzec jako gwiazdozbiór Bliźniąt, który ma przypominać o konsekwencjach łamania świętych praw (RICHARDS I IN. 2012).

Aborygeni uważali rudawki za spokrewnione z Tęczowym Wężem, który stanowi jedną z najważniejszych postaci mitologicznych. Zamieszkiwał on studnie artezyjskie i opiekował się tak istotnym dobrem, jakim jest woda. Wierzono, że wzywając Tęczowego Węża, latające lisy potrafią sprowadzić na ziemię deszcz. Do tej pory niektórzy starsi mieszkańcy Australii wierzą również, że obecność nietoperzy w jaskiniach i schronieniach świadczy o dobrostanie kraju (ROSE 2010, LOW I IN. 2021).

AFRYKA

Wśród kultur wielu afrykańskich ludów nietoperze są postrzegane pozytywnie. Przykładem mogą być Zulusi widzący w tych latających ssakach obrońców. Uważają je za posłańców od przodków, którzy za ich pomocą przesyłają swoim obecnie żyjącym potomkom wskazówki jak postępować. Podobnie u społeczeństwa Xhosa nietoperze stanowią ogniwo łączące świat żywych i umarłych, prowadząc zagubione w ciemności dusze z powrotem do świata żywych. Są postrzegane jako mądre i często włączane w rytuały poszukiwania wskazówek i ochrony. Również jedna z najstarszych kultur południowej Afryki (San) uważa nietoperze za zwierzęta wyjątkowe. W ich mitologii są one czczone jako strażnicy tajemnic i wiedzy. Podobnie jak u Zulusów i Xhosa, pełnią funkcję łączników między światem żywych i umarłych (https://smartsenzipm.co.za/bats-and-human-culture/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3ifvfZ05wxCF-NSF5bNwXtZyuQFlp-R9Qaz0o06Y68uZZwa3efb-qy9mUA_aem_cNcM-Hq06u1Whe5xE-8ZDQw).

W niektórych rejonach Afryki, takich jak Madagaskar, miejscowe społeczności polują na nietoperze, jednakże wśród znacznej części ludności obowiązuje

tabu (zakaz kulturowy) ograniczające odłowy i spożywanie nietoperzy. Niektóre podania, mówiące między innymi o tym, że kobiety w ciąży nie powinny jeść nietoperzy, bo ich dzieci urodzą się brzydkie, są powszechne nie tylko na Madagaskarze (ROCHA I IN. 2021a).

Nietoperze często są przedstawiane również w negatywnym świetle, jako istoty chytre, złośliwe czy wręcz demoniczne. W historii pochodzącej z południowej Nigerii, gdzie głównymi bohaterami są nietoperz (Emiong) i szczur (Oyot) pojawia się wyjaśnienie, dlaczego pierwszy z nich lata w nocy. Jest to historia dwóch przyjaciół, którzy gotują zupę. Zupa nietoperza bardzo smakuje szczurowi, który usilnie prosi go o przepis. Emiong, będąc zazdrośnym, mówi towarzyszowi, iż to jego ciało gotowane w tejże zupie nadaje jej tego wyjątkowego smaku. Szczur po powrocie do domu pragnie przygotować strawę żonie, wskakuje do garnka i umiera. Zrozpaczona żona idzie do króla ze skargą, a ten natychmiast ogłasza nietoperza winnym i rozkazuje postawienie go przed sądem. Emiong, widząc idący w jego kierunku tłum, ucieka w krzewy i tam zostaje, wychodząc tylko w nocy (https://folklorethursday.com/folktales/bats=-in-mythology-and-folklore-around-the-world/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR0WwWlxbznUBNMwYFT-N_YxUamNmJ_78y-3EuGa0RZbZ6khNSIB1vkyozSY_aem_EFeuKKwp6E2_cebXGh683A).

Inną teorię wyjaśniającą nocny tryb życia nietoperzy przedstawił Elphinstone Dayrell w swoim zbiorze opowieści ludowych z południowej Nigerii (DAYRELL 1910). Również tam nietoperz kryje się w ciągu dnia w krzakach z powodu wstydu i hańby. Wykorzystuje on do niesienia swojego bagażu jagnię, któremu nie daje nic do jedzenia i picia. Po kilku dniach młoda owca jest tak chuda i głodna, że udaje się do swojej matki z prośbą o pomoc. Tej udaje się namówić żółwia, uchodzącego za najmądrzejsze spośród zwierząt, do zemsty. Kiedy nietoperz ponownie wybiera się w podróż, żółw zgłasza mu chęć pomocy. Latający ssak także i tym razem chce zagłodzić towarzysza, jednak gad okazuje się sprytniejszy i to on nie pozwala jeść nietoperzowi przez kilka dni, przejmując jego porcje. Przewidując przyszłość, smaruje nietoperzowi pysk resztkami, kiedy śpi. Rano, wściekły z głodu nietoperz znęca się nad kucharką, która zwraca się o pomoc do mieszkańców wioski. Żółw, który wyszedł i porozmawiał z ludźmi wcześniej, namawia ich do sprawiedliwego sądu: niech obaj (żółw i nietoperz) umyją pyski w czystej wodzie, na powierzchni której zaczną unosić się resztki z obiadów. Według autora żółw po każdym posiłku mył „zęby”, więc był spokojny o wynik sądu. Nietoperz, kiedy wydało się jego oszustwo, ze wstydu uciekł w krzewy i tam żyje do dzisiaj, wychodząc jedynie w nocy (DAYRELL 1910).

Oprócz występowania w historiach humorystycznych nietoperze są też przedstawiane jako istoty demoniczne. W Tanzanii rzekomo pojawia się potwór w kształcie nietoperza o nazwie Popobawa (co w suahili oznacza dosłownie „skrzydło nietoperza”), który atakuje nocami. Demon ten stosuje przemoc seksualną. Jego ofiarą padać mają wszyscy ludzie, niezależnie od płci czy stanowiska. W latach 90. XX w. Pojawiające się w gazetach informacje o Popobawie spowodowały masowe historie (<https://wladzasadzenia.pl/2015/5/wladza-sadzenia-2015-5.pdf>).

W Afryce, podobnie jak w większości regionów świata, nietoperze mają dwójną reputację wśród społeczeństw – jedni je szanują, darzą sympatią, podczas gdy inni ich nienawidzą i się ich boją.

AMERYKA PÓŁNOCNA

Natywna ludność Ameryki Północnej postrzega nietoperze na wiele sposobów. Te latające ssaki są dla części plemion symbolem ukrytej tożsamości. Ich okresy żerowania związane z porą zmierzchu, pośredniczącą między dniem a nocą, utrwalają ich wizerunek jako zwiastunów nadchodzących zmian. Opowieści przekazywane ustnie z pokolenia na pokolenie różnią się swoim wydźwiękiem pomiędzy poszczególnymi społecznościami, a omawiane zwierzęta są w nich przedstawiane zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny.

Spośród wielu legend i mitów mówiących o stworzeniu kontynentu czy poszczególnych gatunków zwierząt wyróżnić można takie, które dotyczą również nietoperzy. Społeczności Cherokee oraz Creek posiadają podobne opowieści, których treść wspomina o grze, w której zwierzęta czworonożne wyzywają ptaki na pojedynek. W każdej z wersji nietoperz zostaje odrzucony przez którąś z grup i pomaga wygrać przeciwnikom. Ludność plemienia Creek mówi o nietoperzu, któremu zwierzęta ofiarują ostre zęby do łapania piłki, natomiast Cherokee o myszach odrzuconych przez zwierzęta, którym ptaki ofiarują skrzydła, czyniąc je zwinnym nietoperzem lub latającą wiewiórką (polatuchą) (<https://journey-north.org/tm/spring/BatFolklore.html>).

Poza mitami o powstaniu tych zwierząt istnieje również kilka opowieści, gdzie nietoperz występuje w roli pomocnika lub przestrogi. Apache w „micie o wielkim jeleniu” wspominają o nietoperzu, który pomaga bohaterowi uciec z gniazda pokonanych przez niego gigantycznych orłów. Samica przenosi go w koszyku do doliny, w zamian za co bohater ofiaruje jej pióra orłów. Podarek zostaje jednak kilkukrotnie skradziony i gdy nietoperz przybywa kolejny raz po pióra, bohater mówi: „Nie potrafisz dbać o swoje pióra, więc nigdy ich nie będziesz miał”. Opowieść przedstawia zwierzę jako pomocnika i bohatera, który przyczynia się do uformowania kontynentu oraz zwalczania wrogów plemienia, co czyni go jednoznacznie pozytywną postacią (RUSSELL 1898).

Inna opowieść stanowi formę przestrogi. Mówi o tym, że człowiek nigdy nie powinien postrzegać się jako lepszego od innych ani drwić z ludzi słabszych oraz o odmiennych poglądach. W opowieści opisana jest historia czterech nietoperzy, z których najstarszy wisi na drzewie (uważając się za mądrzejszego od innych) nad trójką pozostałych, które śmieją się z niego. Starszy przechwala się wyborem bardziej odpowiedniego miejsca na odpoczynek, ponieważ nie dosięga go deszcz w koronie drzew, a w czasie powodzi pozostanie bezpieczny poza zasięgiem wody. Gdy nadciąga potop, nietoperze znajdujące się na ziemi odlatują, a najstarszy z nich spada do wody ze swojej „bezpiecznej” gałęzi, jednak również udaje mu się w końcu wzbic w powietrze (BOYER 1972).

Ludność Navajo wierzy natomiast w bóstwo Djabani, które pojawia się pod postacią nietoperza i pomaga zagubionym w nocy, co sugeruje pozytywne postrzeżenie ich przez plemię. W regionie Wysp Hawajskich zaliczanych do obszaru Ameryki Północnej pojawiają się opowiadania o ludożernych, gigantycznych nietoperzach, co pokazuje jak postrzeżenie zwierzęcia w obrębie jednego kontynentu, może być skrajnie różne – od pomocnika obrońcy ludzkości do morderczego potwora (SIERADZKI, MIKKOLA 2022).

Poza samą obecnością postaci nietoperzy w legendach i mitach zwierzęta te wykorzystywane były również w medycynie lub jako fragmenty biżuterii i przedmiotów użytkowych w kulturze Apachów. Wyłapywane w trakcie wieczornego żerowania poprzez rzucanie w niebo mokasynami lub kapelusami, do których zwierzęta się przyczepiały, były później zabijane, a ich fragmenty służyły między innymi do leczenia ugryzień owadów lub jako talizman w trakcie osławiania dzikich koni. Ludność wierzyła, że gdy w trakcie siodłania takiego konia ma się na sobie bransoletkę ze skórą nietoperzy, zwierzę staje się związane z jeźdźcem tak silnie, jak nietoperz utrzymujący się wbrew grawitacji na suficie (BOYER 1972).

Przedstawione materiały potwierdzają obecność tych niezwykłych zwierząt w kulturze natywnej ludności Ameryki Północnej zarówno w przekazie ustnym, jak i w postaci fizycznej – jako część medycyny ludowej czy fragmenty przedmiotów użytkowych.

AMERYKA ŁACIŃSKA

Dużo wskazówek na temat religijnego i kulturowego znaczenia nietoperzy można odnaleźć w pozostałościach po dawnej kulturze Mochica (znanej także jako kultura Moche). Kultura Moche rozwijała się na przestrzeni lat 100–850 n.e. w północnej części wybrzeża dzisiejszego Peru (MEGGERS 2011). Podobnie jak w innych kulturach, dzięki nocnemu trybowi życia i specyficznym miejscom występowania, nietoperze utożsamiane były z bóstwami chtonicznymi (określeniem tym, pochodzącym z języka greckiego, opisuje się zwykle bóstwa świata podziemnego, zaświatów, występujące w większości dawnych wierzeń) (FONTE-LIEU 2020). W jednym z grobów odnalezionych na terenie doliny Santa Catalina zidentyfikowano szczątki osobnika jednego z gatunków nietoperzy wampirów żyjących w tamtym obszarze. Położenie ciała zwierzęcia może wskazywać na wykorzystanie go w formie ofiary składanej wraz ze zmarłym do grobu. Wizerunki nietoperzy odnaleziono również na wielu naczyniach ceramicznych pozostałych po kulturze Moche. Obecność nietoperzy na ceramice funeralnej może wiązać się z ich kulturową rolą „strażników” świata zmarłych. Inna interpretacja mówi o powiązaniu zwierząt z czynnością odwrócenia i opróżniania naczyń ceremonialnych – po odwróceniu naczynia widoczny na nim nietoperz był obrócony głową w dół, co odwzorowywało jego naturalną pozycję. Mogły one być także utożsamiane z ważną w kulturze Moche krwią, być może właśnie do jej przechowywania używano naczyń z podobiznami nietoperzy (ALAIKA 2020).

Ceramiczne urny z wizerunkiem nietoperza, pozostałości po kulturach Majów i Zapoteków, zostały odnalezione również na terenach dzisiejszego Meksyku. W kulturze majańskiej nietoperz był motywem powracającym w różnych kontekstach, jednak w nieco bardziej złowrogiej formie. Symbolem nietoperza oznaczano czwarty z miesięcy kalendarza słonecznego majów – Zotz. W sztuce Majów nietoperze często towarzyszyły wszelkim tekstom ukazującym składanie ofiar z ludzi poprzez pozbawianie ich serc lub głów. Dekapitacja była jedną z bardziej rozpowszechnionych metod rytualnych mordów w kulturze Majów. Jest to kolejny przypadek, w którym nietoperze utożsamiane są ze śmiercią, krwią i ofiarą, prawdopodobnie poprzez występowanie na tych terenach nietoperzy wampirów żywiących się krwią. Warto wspomnieć również o postaci jednego z majańskich bogów o imieniu Camazotz, oznaczającego prawdopodobnie „nietoperza śmierci” – boga śmierci, brutalnego zabójcy, kojarzonego z krwawymi ofiarami, przedstawianego jako zantropomorfizowany nietoperz (THOMPSON 1966).

Na terenach Amazonii można odnaleźć podania o demonach-nietoperzach. Na obszarze dzisiejszej Kolumbii i Boliwii często spotykane są wzmianki o mężczyznach przybierających postać nietoperza (czy też nietoperzych demonach przybierających postać człowieka) w celu uwiedzenia kobiet. Co ciekawe, w większości podań o wszelkich przypominających nietoperze demonach skuteczną metodą pozbycia się ich była wspomniana wcześniej dekapitacja (SIERADZKI, MIKKOLA 2022).

Prawdopodobnie pozostałości po dawnych wierzeniach nadal mogą trwać w świadomości miejscowej ludności, skutkując postrzeganiem nietoperzy w negatywnym świetle, mimo iż obecnie religie i wierzenia z czasów przedkolumbijskich zostały w Ameryce Południowej wyparte przez rozpowszechnione przez kolonizatorów chrześcijaństwo. Niewykluczone, iż takie postrzeganie nietoperzy związane jest również z występowaniem gatunków hematofagicznych, potocznie zwanych wampirami (CASTILLA I IN. 2020).

PODSUMOWANIE

Wśród wielu kultur nietoperze postrzegane są negatywnie. Skojarzenia ze złem, demonami i wampirami przeważają nad tymi pozytywnymi. Liczne przesady, wierzenia, mity i legendy przekazywane z pokolenia na pokolenie przeważnie szerzą strach wśród społeczeństwa. Istnieją jednak i takie, które w sposób pozytywny utrwalają się w świadomości ludzi i mogą pomóc zapewnić ochronę tym zwierzętom – m.in. w Azji, Australii czy Oceanii. Różnorodność postrzegania nietoperzy może wynikać z ich różnorodności behawioralnej – ich negatywny odbiór przeważa w regionach, w których występują gatunki aktywne nocą, natomiast pozytywny wizerunek tych zwierząt można zaobserwować w rejonach, w których występują gatunki aktywne za dnia. Niektóre kultury jednak podchodziły do tych zwierząt neutralnie bądź wcale nie wspominały o nich w swoich tekstach, ze względu na to, iż często nietoperze w ogóle nie występowały w ich

szerokościach geograficznych – przez co siłą rzeczy nie mogły pojawiać się w kulturze, np. u ludów skandynawskich. W większości jednak biologia nietoperzy i związany z nią fakt nocnej aktywności oraz zdolności do poruszania się w ciemności nie wpływa korzystnie na ich odbiór przez ludzi (TUPINER 1989, EKLÖF, RYDELL 2021). Wampiry żywiące się krwią również nie tworzą pozytywnych skojarzeń, pomimo faktu, że są to zaledwie trzy gatunki spośród 1500 występujących na całym świecie (SIMMONS, CIRRANELLO 2025). Dodając do tego jeszcze doświadczenia osób, których poddasza wykorzystywane są przez nietoperze jako letnie schronienia, właścicieli sadów w krajach występowania gatunków owocozernych czy strach przed chorobami, jakie nietoperze mogą przenosić, nie trudno o konflikt w relacji człowiek–nietoperz (MACFARLANE, ROCHA 2020, ROCHA I IN. 2021b), co może stanowić realne zagrożenie dla chiropterofauny w różnych częściach świata. Wszystkie omawiane w artykule wątki są ograniczone dostępnością wiedzy na temat postrzegania nietoperzy poprzez wierzenia i kultury różnych obszarów świata. Brak wystarczającej ilości źródeł z kręgu kulturowego chociażby Europy północnej skutkuje dysproporcją w długości tekstu względem całej treści, co wskazuje na potrzebę pogłębienia wiedzy na temat postrzegania tych nocnych ssaków w tym i w wielu innych regionach Ziemi.

LITERATURA

- ALAIKA A.K., 2020, *Inverted Worlds, Nocturnal States and Flying Mammals: Bats and Their Symbolic Meaning in Moche Iconography*, „Arts”, nr 9(4), s. 107, <https://doi.org/10.3390/arts9040107>.
- BADMAEV A., 2020, *Traditional Buryat Beliefs About Birds*, „Archaeology, Ethnology & Anthropology of Eurasia”, nr 48, s. 106–113, <https://doi.org/10.17746/1563-0110.2020.48.2.106-113>.
- BOYER R.M., 1972, *A Mescalero Apache Tale: The Bat and the Flood*, „Western Folklore”, nr 31(3), s. 189–197, <https://doi.org/10.2307/1499282>.
- CASTILLA M., CAMPOS C., COLANTONIO S., DIAZ M., 2020, *Perceptions and attitudes of the local people towards bats in the surroundings of the big colony of Tadarida brasiliensis in the Escaba dam, (Tucumán, Argentina)*, „Ethnobiology and Conservation”, nr 9, s. 1–23, <https://doi.org/10.15451/ec2020039.09114>.
- DAYRELL E., 1910, *Folk stories from Southern Nigeria, West Africa*, Longmans, Green and Co., London, New York.
- ĐURĐEVIĆ G., MARJANIĆ S., 2021, *What is it like to be a bat in the time of covid-19, or how many pandemics could we have?*, „Studia Mythologica Slavica”, nr 24, s. 33–60, <https://doi.org/10.3986/SMS20212404>.
- EKLÖF J., RYDELL J., 2021, *Attitudes towards bats in Swedish history*, „Journal of Ethnobiology”, nr 41(1), s. 35–52.
- FONTELIEU S., 2020. *Chthonic Deities*, [w:] *Encyclopedia of Psychology and Religion*, red. D.A. LEEMING, Springer International Publishing, s. 445–446, https://doi.org/10.1007/978-3-030-24348-7_113.

- FREMBGEN J.W., 2006, *Embodying Evil and Bad Luck: Stray Notes on the Folklore of Bats in Southwest Asia*, „Asian Folklore Studies”, nr 65(2), s. 241–247, <http://www.jstor.org/stable/30030400>.
- GRÖHN I., 2020, *Evil Incarnate Depiction of Demons in Art History and Mythology*, Bachelor's thesis, Tampere University of Applied Sciences.
- HALL L.S., RICHARDS G., 2000, *Flying foxes: fruit and blossom bats of Australia*, UNSW Press, Sydney.
- KUJAWSKA M., ŁUCZAJ Ł., SOSNOWSKA J., KLEPACKI P., 2016, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych*. Słownik Adama Fischera, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- LOW M.R., HOONG W.Z., SHEN Z., MURUGAVEL B., MARINER N., PAGUNTALAN L.M., TANALGO K., AUNG M.M., SHEHERAZADE, BANSA L.A., SRITONGCHUAY T., PREBLE J.H., AZIZ S.A., 2021, *Bane or Blessing? Reviewing Cultural Values of Bats across the Asia-Pacific Region*, „Journal of Ethnobiology”, nr 41(1), s. 18–34, <https://doi.org/10.2993/0278-0771-41.1.18>.
- MACFARLANE D., ROCHA R., 2020, *Guidelines for communicating about bats to prevent persecution in the time of COVID-19*, „Biological Conservation”, nr 248, s. 108650, <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.biocon.2020.108650>.
- MAGNUS O., 1555, *Historia de Gentibus Septentrionalibus*, Rome.
- MARRYAT F., 1897, *The Blood of the Vampire*, Hutchinson & CO. Londyn.
- MEGGERS B., 2011, *Handbook of South American Archaeology*, „Chungará (Arica)”, nr 43, s. 147–157, <https://doi.org/10.4067/S0717-73562011000100014>.
- MELTON G., 2010, *The Vampire Book The Encyclopedia of the Undead*, Visible Ink Press, Detroit.
- NOWAKOWSKA M., 2016, Łódzki detal. Przewodnik po Łodzi szlakiem detali architektonicznych, Regio, Łódź.
- PARANDOWSKI J., 1990, *Mitologia: wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- RICHARDS G., HALL L., PARISH S., 2012, *Natural History of Australian Bats: Working the Night Shift*, <https://doi.org/10.1071/9780643103757>.
- ROCHA R., FERNÁNDEZ-LLAMAZARES Á., LÓPEZ-BAUCELLS A., ANDRIAMITANDRINA S.F.M., ANDRIATAFIKA Z.E., TEMBA E.M., TORRENT L., BURGAS D., CABEZA M., 2021a, *Human-Bat Interactions in Rural Southwestern Madagascar through a Biocultural Lens*, „Journal of Ethnobiology”, nr 41(1), s. 53–69, <https://doi.org/10.2993/0278-0771-41.1.53>.
- ROCHA R., LOPEZ-BAUCELLS A., FERNÁNDEZ-LLAMAZARES Á., 2021b, *Ethnobiology of Bats: Exploring Human-Bat Inter-Relationships in a Rapidly Changing World*, „Journal of Ethnobiology”, nr 41, <https://doi.org/10.2993/0278-0771-41.1.3>.
- ROSE D.B., 2010, *Flying Fox: Kin, Keystone, Kontaminant*, „Manoa”, nr 22(2), s. 175–190, <http://www.jstor.org/stable/41479490>.
- RUSSELL F., 1898, *Myths of the Jicarilla Apaches*, „Journal of American Folklore”, nr 11(11), s. 253–271.
- SCHUTT B., 2009, *Dark Banquet: Blood and the Curious Lives of Blood-Feeding Creatures*, Crown Publishing Group, New York.

- SIERADZKI A., MIKKOLA H., 2022, *Bats in folklore and culture: a review of historical perceptions around the world, Bats–Disease-prone But Beneficial*, In Tech Open, London.
- STOKER B., 2015, *Dracula*, Sterling Publishing Co., Inc. New York.
- SUWANNARONG K., O'ROURKE K., PONLAP T., KANTHAWEE P., THONGKAN W., BOONLAKORN W., AMONSIN A., 2020, *Influence of religious and cultural beliefs on contact with bats in Thailand*, „Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health”, nr 51(5), s. 650–654.
- SZMUC J., 2018, *Spółeczeństwo wobec przyrody – związki przyrody z człowiekiem w zwyczajach ludowych w Polsce i wybranych krajach Europy*, „Przegląd Przyrodniczy”, nr 29(4), s. 114–140.
- TAÇON P.S.C., WILSON M., CHIPPINDALE C., 1996, *Birth of the Rainbow Serpent in Arnhem Land rock art and oral history*, „Archaeology in Oceania”, nr 13(3), s. 103–124, <https://doi.org/10.1002/j.1834-4453.1996.tb00355.x>.
- THOMPSON J.E.S., 1966, *Maya Hieroglyphs of the Bat as Metaphorgrams*, „Man”, nr 1(2), s. 176–184, <https://doi.org/10.2307/2796344>.
- TUPINER D., 1989, *La chauve-souris et l'homme*, L'Harmattan, Paris.
- TWARDOWSKI J., TWARDOWSKA K., 2018, *Ssaki świata*, Wydawnictwo SBM, Warszawa.
- VILLA-C B., CANELA-R M., 2018, *Man, Gods, and Legendary Vampire Bat. Natural History of Vampire Bats*, CRC Press, s. 233–240, <http://doi.org/10.1201/9781351074919-17>.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- <https://americanliterature.com/author/aesop/short-story/the-bat-and-the-weasels/> (dostęp: 27.12.2024).
- <https://americanliterature.com/author/aesop/short-story/the-bat-the-bramble-and-the-seagull/> (dostęp: 27.12.2024).
- <https://americanliterature.com/author/aesop/short-story/the-birds-the-beasts-and-the-bat/> (dostęp: 27.12.2024).
- <https://archive.archaeology.org/0805/etc/artifact.html> (dostęp: 6.01.2025).
- <https://batnames.org/> (dostęp: 10.08.2025).
- <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=473> (dostęp: 28.12.2024).
- <https://blog.cwf-fcf.org/index.php/en/a-brief-history-of-bats/> (dostęp: 27.12.2024).
- <https://chiny24.com/ciekawostki-2/nietoperz-kulturze-chinskiej> (dostęp: 27.12.2024).
- https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Pteropus_vampyrus_435399917.jpg (dostęp: 27.12.2024).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dracula_Archibald_Constable_and_Company_1901.jpg (dostęp: 09.01.2025).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DVinfernoMegaeraTisiphoneAlecto_m.jpg (dostęp: 30.12.2024).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jar_with_%27hundred_bats%27_design,_China,_Jingdezhen_kiln,_Ming_dynasty,_Wanli_period,_1573-1620,_overglaze_enamels_-_Matsuoka_Museum_of_Art_-_Tokyo,_Japan_-_DSC07224.JPG (dostęp: 27.12.2024).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mus%C3%A9um_d%27histoire_naturelle_de_Bourges_camazolz_dieu_maya.jpg (dostęp: 23.12.2024).

- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paradise_Lost_12.jpg (dostęp: 09.01.2025).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_witches_Sabbath,_by_Luis_Ricardo_Falero.jpg (dostęp: 09.01.2025).
- <https://corknaturenetwork.ie/our-nature-insights/bats-in-ireland/> (dostęp: 25.11.2024).
- https://folklorethursday.com/folktales/bats-in-mythology-and-folklore-around-the-world/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTE-AAR0WwWlxbznUBNMwYFT-N_YxUamNmJ_78y3EuGa0RZbZ6khNSIB1vky-ozSY_aem_EFeuKKwp6E2_cebXGh683A (dostęp: 27.12.2024).
- https://free-images.com/display/hammer_headed_bat_hypsignathus.html (dostęp: 2.01.2025).
- https://free-images.com/display/pulau_kalung2.html (dostęp: 2.01.2025).
- <https://gothamwdeszczu.com.pl/blog/symbolika-nietoperza-szatanski-pomiot/> (dostęp: 27.12.2024).
- <https://hekint.org/2019/04/16/taking-the-bat-out-of-hell/> (dostęp: 28.12.2024).
- <https://journeynorth.org/tm/spring/BatFolklore.html> (dostęp: 26.11.2024).
- <https://livinglibraryblog.com/the-bat-of-celtic-folklore/> (dostęp: 25.11.2024).
- <https://muzeum.stalowawola.pl/pl/edukacja/cykle-edukacyjne/item/2840-s%C5%82o-wia%C5%84skie-wierzenia-demony> (dostęp: 27.12.2024).
- <https://obliczagruzji.monomit.pl/bajki-gruzinskie/nietoperz> (dostęp: 6.03.2025).
- <https://picryl.com/media/bowl-with-bats-bm-pdf524-f9b6f0> (dostęp: 23.12.2024).
- <https://picryl.com/media/central-andes-north-coast-moche-people-early-intermediate-period-mastiff-dog-5a3fca> (dostęp: 23.12.2024).
- <https://pl.aleteia.org/2020/04/22/franciszek-o-ludzkich-nietoperzach-kogo-mial-na-mysli-wideo> (dostęp: 27.12.2024).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Nietoperz_w_kulturze#cite_note-CITEREFKowalski2007349-9 (dostęp: 27.12.2024).
- https://smartsenzipm.co.za/bats-and-human-culture/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3ifvfZ05wxCFNSF5bNwXtZyuQFlp-R9Qaz0o06Y68uZZwa3efb-qy9mUA_aem_cNcMHq06u1Whe5xE-8ZDQw (dostęp: 27.12.2024).
- <https://wladzasadzenia.pl/2015/5/wladza-sadzenia-2015-5.pdf> (dostęp: 27.11.2024).
- <https://www.britannica.com/topic/Greek-mythology> (dostęp: 10.10.2020).
- <https://www.celebratepaganholidays.com/general/norse-gods-and-their-spirit-animals> (dostęp: 25.11.2024).
- <https://www.chnmuseum.cn/zp/zpml/201812/> (dostęp: 1.03.2020).

NIETOPERZE W WIERZENIACH I KULTURZE

Streszczenie

Tekst przedstawia postrzeganie nietoperzy w różnych obszarach geograficznych oraz w kontekście występujących w danym regionie wierzeń i mitów. W wielu społecznościach nietoperze pełnią funkcję istot symbolicznych, duchowych lub mitycznych, są zarówno wcieleniami demonów, jak i obrońcami bóstw. W Azji Południowo-Wschodniej i Chinach uznawane są za symbole szczęścia, płodności i długowieczności, w Oceanii – za przodków i duchowych opiekunów.

Aborygeni przypisują im zdolność sprowadzania deszczu i łączą z mitami kosmologicznymi, natomiast afrykańskie ludy widzą w nich pośredników między światem żywych i umarłych. W obu Amerykach nietoperze pojawiają się zarówno jako pomocnicy i symbole odrodzenia, jak i demoniczne istoty związane ze śmiercią i ofiarami. Zróznicowany wizerunek tych ssaków ukazuje, jak silnie ich tajemnicza natura i nocny tryb życia wpłynęły na wyobraźnię i duchowość człowieka.

Słowa kluczowe: nietoperze, wierzenia ludowe, symbolika zwierząt, mitologia, kultura tradycyjna, relacja człowiek–przyroda

BATS IN MYTH AND CULTURE

S u m m a r y

The text presents the perception of bats across various geographical regions and within the context of local beliefs and myths. In many societies, bats serve as symbolic, spiritual, or mythological beings, representing both demonic incarnations and divine protectors. In Southeast Asia and China, they are regarded as symbols of happiness, fertility, and longevity, while in Oceania they are seen as ancestors and spiritual guardians. Aboriginal peoples attribute to them the power to bring rain and connect them with cosmological myths, whereas African communities perceive them as intermediaries between the worlds of the living and the dead. In both Americas, bats appear as helpers and symbols of rebirth, but also as demonic creatures associated with death and sacrifice. The diversity of these representations illustrates how profoundly their mysterious nature and nocturnal lifestyle have influenced human imagination and spirituality.

Keywords: bats, folk beliefs, animal symbolism, mythology, traditional culture, human–nature relationship

Ryc. 1. Nietoperze występują niemal wszędzie tam, gdzie ludzie (https://free-images.com/display/pulau_kalung2.html)

Fig. 1. Bats live nearly everywhere that humans do (https://free-images.com/display/pulau_kalung2.html)

Ryc. 2. Megaera, Tyzifona i Alekto. Ilustracja Gustave'a Doré do pieśni IX Boskiej Komedii Dantego Alighieri (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DVinfernoMegaeraTisifphoneAlecto_m.jpg)

Fig. 2. Megaera, Tisiphone and Alecto. An illustration by Gustave Doré for Inferno, Canto IX, Divine Comedy by Dante Alighieri (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DVinfernoMegaeraTisifphoneAlecto_m.jpg)

Ryc. 3. Muse of the Night (przed 1896) – obraz namalowany przez Luisa Ricardo Falero, przedstawiający postać czarownicy oraz nietoperza (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_witches_Sabbath,_by_Luis_Ricardo_Falero.jpg)

Fig. 3. Muse of the Night (before 1896) – a painting created by Luis Ricardo Falero, showing a witch and a bat (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_witches_Sabbath,_by_Luis_Ricardo_Falero.jpg)

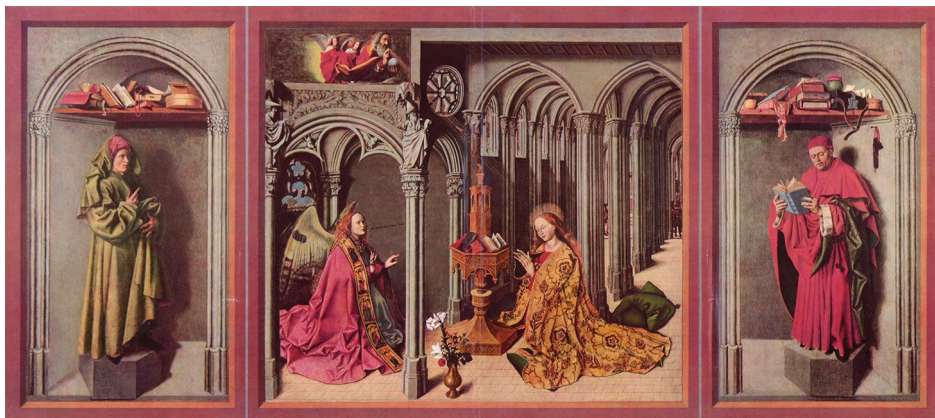
Ryc. 4. The spiritual descent of Lucifer into Satan – ilustracja Gustave'a Doré (1866) do Raju utraconego Johna Milтона (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paradise_Lost_12.jpg)

Fig. 4. The spiritual descent of Lucifer into Satan – an illustration by Gustave Doré (1866) for Paradise Lost Johna Milтона (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paradise_Lost_12.jpg)

Ryc. 5. Okładka pierwszego druku poprawionego tekstu „Drakuli” Brama Stokera, Westminster: Archibald Constable and Company, 1901 (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dracula_Archibald_Constable_and_Company_1901.jpg)

Fig. 5. Cover of the first revised edition of Bram Stoker's "Dracula", Westminster: Archibald Constable and Company, 1901 (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dracula_Archibald_Constable_and_Company_1901.jpg)

Ryc. 6. Ołtarz zwiastowania z Aix (1443–1445) – Barthélemy d'Eyck (<https://gothamwdeszczu.com.pl/blog/symbolika-nietoperza-szatanski-pomiot/>)

Fig. 6. Altar of the Annunciation from Aix (1443–1445) – Barthélemy d'Eyck (<https://gothamwdeszczu.com.pl/blog/symbolika-nietoperza-szatanski-pomiot/>)

Ryc. 7. Rudawka malajska *Pteropus vampyrus*. Rozpiętość skrzydeł tych nietoperzy może wynosić nawet 150 cm. Ich głównym pożywieniem są owoce, choć gatunkowa nazwa *vampyrus* tego nie sugeruje (TWARDOWSKI, TWARDOWSKA 2018, https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Pteropus_vampyrus_435399917.jpg)

Fig. 7. The Malayan flying fox *Pteropus vampyrus*. The wingspan of these bats can reach up to 150 cm. Their primary source of food are fruits, even though the species name *vampyrus* suggests otherwise (Twardowski, Twardowska 2018, https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Pteropus_vampyrus_435399917.jpg)

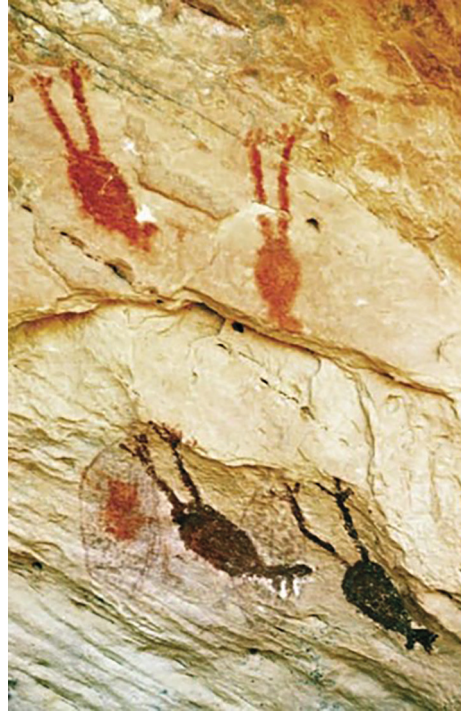
Ryc. 8. Chińska miska przedstawiająca pięć połączonych ze sobą nietoperzy, datowana na XIX w. Motyw pięciu nietoperzy pojawia się również w popularnym chińskim talizmanie Wu Fu, gdzie każdy z nich odnosi się do jednego z pięciu rodzajów szczęścia: długowieczności, bogactwa, zdrowia, czynienia dobra i przeżycia wszystkiego, co los przeczyna (https://picryl.com/media/bowl-with-bats-bm-pdf524-f9b6f0)

Fig. 8. Chinese bowl depicting five bats connected to each other, dated back to the 19th century. The motif of five bats also appears in a popular Chinese talisman Wu Fu, where every one of them represents one of the five types of happiness: longevity, wealth, health, good deeds and surviving everything, that fate bestows upon you (https://picryl.com/media/bowl-with-bats-bm-pdf524-f9b6f0)

Ryc. 9. Porcelanowa waza z wizerunkiem „setki nietoperzy” pochodząca z czasów panowania cesarza Wanli w Chinach (1573–1620) (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jar_with_%27hundred_bats%27_design,_China,_Jingdezhen_kiln,_Ming_dynasty,_Wanli_period,_1573-1620,_overglaze_enamels_-_Matsuoka_Museum_of_Art_-_Tokyo,_Japan_-_DSC07224.JPG)

Fig. 9. Porcelain vase with a depiction of “a hundred bats” from the reign of Emperor Wanli in China (1573–1620) (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jar_with_%27hundred_bats%27_design,_China,_Jingdezhen_kiln,_Ming_dynasty,_Wanli_period,_1573-1620,_overglaze_enamels_-_Matsuoka_Museum_of_Art_-_Tokyo,_Japan_-_DSC07224.JPG)

Ryc. 10. Naskalne rysunki z Queensland (RICHARDS I IN. 2012, <https://doi.org/10.1071/9780643103757>)

Fig. 10. Rock drawings from Queensland (Richards et al. 2012, <https://doi.org/10.1071/9780643103757>)

Ryc. 11. Młotogłów wielkogłowy *Hypsignathus monstrosus* jest jednym z największych nietoperzy występujących w Afryce (https://free-images.com/display/hammer_headed_bat_hypsignathus.html)

Fig. 11. The hammer-headed bat *Hypsignathus monstrosus* is one of the biggest bats in Africa (https://free-images.com/display/hammer_headed_bat_hypsignathus.html)

Ryc. 12. Ceramiczna miska wytworzona między 1000 a 1250 r. w nurcie „kultury Mimbres”. Należy do kolekcji Frederick R. Weisman Art Museum, Uniwersytetu Minesoty (<https://archive.archaeology.org/0805/etc/artifact.html>)

Fig. 12. A ceramic bowl made between the year 1000 and 1250 in the Mimbres culture. It belongs to the collection of the Frederick R. Weisman Art Museum, University of Minnesota (<https://archive.archaeology.org/0805/etc/artifact.html>)

Ryc. 13. Ceramiczne naczynie z wizerunkiem nietoperza, pozostałość kultury Moche, obecnie w zbiorach Cleveland Museum of Art (<https://picryl.com/media/central-andes-north-coast-moche-people-early-intermediate-period-mastiff-dog-5a3fca>)

Fig. 13. Ceramic vessel with an image of a bat, a remnant of the Moche culture, currently in the collection of the Cleveland Museum of Art (<https://picryl.com/media/central-andes-north-coast-moche-people-early-intermediate-period-mastiff-dog-5a3fca>)

Ryc. 14. Majańska rzeźba przedstawiająca Camatzotz, boga śmierci i nocy, prezentowanego zwykle pod postacią nietoperza (ze zbiorów Muzeum Historii Naturalnej w Bourges, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mus%C3%A9um_d%27histoire_naturelle_de_Bourges_camazolz_dieu_maya.jpg)

Fig. 14. Mayan sculpture depicting Camatzotz, god of death and night, depicted usually in the form of a bat (from the collection of the Natural History Museum in Bourges, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mus%C3%A9um_d%27histoire_naturelle_de_Bourges_camazolz_dieu_maya.jpg)